

Znanstveni posvet o borcu za samostojno in demokratično Slovenijo Francu Jezi

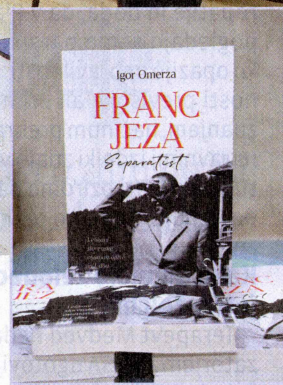
Posvet o Francu Jezi v Peterlinovi dvorani v Trstu. Navzoče je pozdravil predsednik DSI **Martin Brecelj**.

Ob 40. obletnici smrti pisatelja, publicista ter borca za samostojno in demokratično Slovenijo Franca Jeze sta Študijski center za narodno spravo in Društvo slovenskih izobražencev 20. septembra v Peterlinovi dvorani v Trstu priredila znanstveni posvet, ki je potekal ob predstavitvi knjige Igorja Omerze *Franc Jeza – separatist*.

Lucija Kavčič | Jože Potrpin

Ob vходу v Peterlinovo dvorano je obiskovalce pričakala razstava del Franca Jeze, ki jo je pripravila Knjižnica Dušana Černeteta. Navzoče je pozdravil predsednik Društva slovenskih izobražencev Martin Brecelj, ki je Franca Jezo osebno poznal, o njem pa je dejal, da je bil fizično droben in krhek, etično pa pravi velikan. Franc Jeza je bil svobodnega, ustvarjalnega in plemenitega duha, vedno je zagovarjal svoje poglede in prepričanja ter vse to plačal z zaporom, deportacijo in emigracijo. Kot sta o Jezi na začetku posveta povedala še Brecelj in direktor SCNR Tomaž Ivešič, se je Jeza uprl vsem trem totalitarizmom in se preroško zavzemal za svobodno Slovenijo. Prvi znanstveni posvet o Francu Jezi je DSI skupaj s Krožkom Virgil Šček priredilo že leta 1994, na letošnjem posvetu pa so Jezi govorili tudi hčerka Evelina Jeza ter njegovi nekdanji sodelavci in prijatelji: časniki Marko Tavčar, odvetnik in politik Drago Štoka – čigar spomine na Franca Jezo je prebrala hčerka Alenka Štoka, časniki Miro Oppelt in kulturni delavec Vladimir

Knjiga Igorja Omerze *Franc Jeza – separatist*

Vremec. Na posvetu so predstavili tudi knjigo Igorja Omerze *Franc Jeza – separatist*, ki je izšla letos pri založbi Mladika ter v kateri so prvič opisani in faksimilirani številni tajni dokumenti Udbe o tem, kako ga je zalezovala in šikanirala (od 1946 do 1984). V njej so prvič objavljene fotografije Franca Jeze in njegove ožje družine, ki jih je v javno objavo odstopila njegova hči Evelina Jeza.

Politični emigrant

Sledil je prvi del letošnjega posveta, na katerem so govorili mlada raziskovalka na SCNR Špela Chomicki, časniki in kulturni delavec Ivo Jevnikar in zgodovinar Tomaž Ivešič, pogovor pa je vodil zgodovinar Renato Podbersič ml. Ivo Jevnikar je pripovedoval o tem, kako je Franc Jeza v Trstu med Slovenci pomagal krepiti žive težnje po demokraciji in neodvisnosti Slovenije. Jezo sta zelo cenila tudi Boris Pahor in Alojz Rebula, čeprav so med sabo večkrat polemizirali, nista sprejemala vseh njegovih stališč, priklonila pa sta se njegovemu kulturnemu in časnikiarskemu delu ter neizmerni ljubezni do slo-

Direktor SCNR **Tomaž Ivešič**: »Franc Jeza je bil zelo kritičen do gospodarskega izkoriščanja Slovenije s strani Jugoslavije.«

Igor Omerza in **Renato Podbersič** ml. sta predstavila novo knjigo o Francu Jezi.

venstva, je dejal Jevnikar in predstavil Jezove poglede na svobodo, samostojnost in politično življenje ter negativne izkušnje, ki ji je Jeza dobil pri soočanju s tremi totalitarizmi 20. stoletja. Bil je zaprt v fašističnih zaporih in v nacističnem koncentracijskem taborišču ter doživel komunistično nasilje in enoumje, zato je postal politični emigrant v Trstu, kjer je najprej delal pri zavezniški službi, bil zunanji sodelavec Rai, nato pa delal na programskem oddelku. Bil je eden glavnih piscev Novega lista od prve številke naprej in sodeloval tudi pri reviji Stvarnost, zborniku Stvarnost in svoboda, zborniku Tokovi, pri Mladiki, Pastirčku in zdomskih listih. Opredeleževal se je za krščanskega socialista in bil zvest svoji misli. Jevnikar je poudaril, da takega kronista in kritičnega ocenjevalca slovenskega kulturnega utripa v zamejstvu že dolgo ni več.

Zgodnja leta

Mlada raziskovalka Špela Chomicki je predstavila zgodnja leta in odraščanje Franca Jeze na Štajerskem ter se posvetila začetkom njegovega delovanja. Rojen je bil leta 1916, v času prve svetovne vojne, na Hajdini pri Ptujju. Že zelo zgodaj je začel pisati in bil zelo nadarjen za humanistične predmete, vendar je moral študij zaradi hude bolezni leta 1938 prekiniti. Že v prvih njegovih besedilih, pripovedih in pesmih se pojavljajo preroški zapisi o tem, kakšni težki časi čakajo Slovence. Leta 1944 je Jezo zelo prizadela smrt brata vojaka. Špela Chomicki je še dejala, da je bil Jeza kot emigrant izključen iz kolektivnega zgodovinskega spomina vse do razpada Jugoslavije in je o njem, že posthumno, prvi začel pisati literarni zgodovinar Jakob Emeršič. Na Ptujju je bil leta 1994 simpozij o njegovem življenju in delu, leta 2011 pa so pred občinsko stavbo na Hajdini pri Ptujju odkrili tudi doprnski kip. Nato je govoril še Tomaž Ivešič, direktor SCNR, ki je orisal šestdeseta leta 20. stoletja v Sloveniji in dejal, da so bile tedaj kritike slovenskih intelektualcev v matični omejene, v zamejstvu in zdomstvu pa so bile veliko glasnejše. Tako je bil Franc Jeza zelo kritičen do gospodarskega izkoriščanja Slovenije s strani Jugoslavije in do simboličnega pomena republik, ki niso imele nikakršne pravice oz. politične ali gospodarske avtonomije. Razmišljal je raje o svobodi in samostojnosti ter spodbujal Slovence, naj mladim privzgojijo slovenstvo in željo po svobodi, saj da bodo v nasprotnem primeru še naprej živeli v sramotni odvisnosti in suženjstvu.

Razmišljanja o neodvisni Sloveniji

Drugi del posveta o Francu Jezi je vodil Martin Breclj, Petra Grabovec pa je prebrala prispevek zgodovinarjev Davida Hazemalija in Ane Šela, ki sta predstavila razhajanja pogledov Franca Jeze in njegovega sodobnika, prav tako izseljenca, Branka Pistivška na slovensko državo. Poleg izseljenstva sta imela še več stičnih točk in bila oba dobra pisca o idejah samostojne Slovenije in oba je zato zalezovala Udba. Jeza je bil bolj diplo-

matski in je zagovarjal pravico slovenske države na podlagi kulturne in zgodovinske identitete, zagovarjal je misel, da noben narod ne more uživati resnične demokracije brez lastne države, ter dialog z drugače mislečimi. Branko Pestivšek je o neodvisnosti Slovenije pisal v Slovenskem glasu v Münchnu. Na posvetu se je Franca Jeze spominjal tudi Sergij Pahor, ki je zapisal: »Idea o slovenski državni samostojnosti v prvih povojnih letih med Slovenci na Tržaškem sploh ni bila prisotna. Če jo je kdo gojil, je ni razglašal v javnosti, Franc Jeza pa je bil gotovo edini, ki jo je javno zagovarjal kot osnovno pravico slovenskega naroda.« V tistem povojnem času je bila uradni branitelj Slovencev Jugoslavija, ki pa jih je pustila na cedilu in Slovenci v zamejstvu so bili podvrženi raznarodovanju, je še dejal Sergij Pahor, ki pa je sedanje stanje manjšine, čeprav sedaj sicer ima svoje pravice, označil za »evtanazijo neke manjšine«. Delil je spomine na Franca Jezo, ki ga je osebno poznal ter z njim imel številne pogovore, in dejal, da je Jeza izkoristil vsako priložnost in vedno spodbijal vse pomisleke, dvome in ugovore proti samostojni Sloveniji, da je bil pri tem zelo prepričljiv, vztrajen in trmast. Sergij Pahor je o Jezi povedal še, da ni prenašal klerikalizma in bil odklonilen do komunizem. Večkrat je ponavljal, da se bodo posledice komunistične diktature poznale v narodu še sto let, kar sedaj dokazuje dogajanje v slovenski družbi, je obžaloval Pahor.

Leposlovje Franca Jeze

Leposlovno in publicistično ustvarjanje Franca Jeze je v sklenem delu posveta, katerega pričujoči povzetek smo pripravili po zapisu v Novem glasu, predstavil prof. Primož Sturman, ki je sicer skupaj z Borisom Pahorjem uredil in izdal politične spise Franca Jeze *In zgodil se bo čudež*. Jezovi zapisi so bili razpršeni tako rekoč po vsem svetu, zato je bilo zbiranje gradiva naporno. Največ o Francu Jezi je zbral Jakob Emeršič, zapis literarnega zgodovinarja Martina Jevnikarja v zborniku simpozija iz leta 1994 pa še danes velja za najpopolnejši pregled Jezovega leposlovja. Najpomembnejše Jezove publikacije so bile *Moč ljubezni in Nevidna meja*, posthumno pa so bili objavljeni njegovi spomini iz taborišča ter zbirka *Zakasnela pomlad in druge kratke zgodbe*, v kateri so zbrana Jezova besedila iz periodičnega tiska. Kot je nadaljeval Sturman, nekatere Jezove povesti niso bile dokončane in niso bile objavljene v knjižni obliki: *Potopis po Skandinaviji*, *Smrt pomladi* in *Povratek iz vesolja*. Slednja je izhajala v Novem listu od 1961 do 1963 v kar 88 nadaljevanjih in jo je prof. Primož Sturman natančneje predstavil. Franc Jeza, ki je v Trstu umrl leta 1984, je sicer štiri leta pred tem prejel tudi literarno nagrado vstajenje in ob tem dejal: »Literarno ustvarjanje je ostalo postransko, čeprav najljubše področje mojega dela. Z veseljem bi mu posvetil več časa, toda iz leposlovnega pisanja ni mogoče živeti, vsaj ne pisatelju v mojih razmerah ...«